

Les Constel·lacions Familiars: la psicoteràpia sistèmica de Bert Hellinger

Introducció

Em situo davant del repte d'escriure aquest article amb una important dosi d'humilitat alhora que d'apassionament. Espero que ambdós aspectes m'ajudin a temperar el meu discurs i em permetin transmetre, intel·ligiblement, allò que conec i sento envers les Constel·lacions Familiars. Per això, des d'un bon principi, voldria aclarir que és un repte ambiciós, agosarat, perquè aquells que han donat origen a aquest abordatge han escrit molts llibres per explicar-ho, i jo tan sols disposo d'unes quantes pàgines per fer-ho i, especialment, perquè no voldria quedar-me en un nivell descriptiu sinó que friso per endinsar-me en una reflexió que vagi una mica més enllà i ens situï en la tessitura del lligam que hi pot haver entre les Constel·lacions Familiars i la Pràctica Psicomotriu, i també amb l'educació en general, la qual cosa comporta, com a mínim, un parell de riscos.

Per una banda, des de la meua perspectiva, algú podria pensar que aquesta necessitat, o aquesta forma de donar contingut a aquest document, pugui suposar un cert intrusisme, entre d'altres coses perquè en aquests moments tinc més preguntes que no pas respostes, tot i que intuïtivament sento que són preguntes pertinents que poden donar força joc amb el temps. Per una altra, des de la perspectiva del lector, perquè quan hom té poca informació i experiència envers un àmbit com és aquest pot caure en el parany d'infravalorar-lo, per la pròpia dificultat de situar-lo en el seu món de paradigmes; la consciència ens juga males passades en aquest sentit i aleshores es corre el risc d'abandonar l'interès per continuar aprofundint-hi.

Una aproximació a les Constel·lacions Familiars

Les Constel·lacions Familiars neixen a Alemanya no fa gaires anys, de la ma d'un psicoterapeuta que es diu Bert Hellinger¹. Hi ha dos detalls en l'origen d'aquest abordatge que no són casuals. Per una banda, les Constel·lacions, com un branca de les teràpies sistèmiques, les dissenya un professional que ha passat per la pràctica de gairebé totes les psicoteràpies contemporànies: teràpia primària (Janov), anàlisi transaccional, psicoanàlisi, gestalt, programació neuro-lingüística (PNL), teràpia familiar, ..., dit d'una altra manera, Hellinger arriba a les Constel·lacions com a síntesi, com a destil·lació, d'un llarg camí amb d'altres abordatges terapèutics, la qual cosa li confereix una gran força alhora que un gran saber fer (és un enfoc fenomenològic centrat en el que mostra la pròpia pràctica i la intuïció). Per una altra, les Constel·lacions neixen a Alemanya, bressol de personatges que han marcat la història de la psicoteràpia com Freud i Reich, a la vegada que es tracta del context en el que es "purguen", d'una forma intensa, els esdeveniments i les conseqüències de les dues grans guerres del segle XX.

Més endavant mostraré per què em sembla que les Constel·lacions Familiars no són tan sols un abordatge terapèutic sinó també educatiu, però ara resulta convenient explicar, des d'aquesta dimensió, en què consisteixen. Hellinger parla de que existeix una energia, ell l'anomena "el gran alma"², els científics que ho estudien des d'altres àmbits l'anomenen com a "camps o ressonàncies mòrfiques"³, que fa que els sistemes,

¹ Podeu trobar informació interessant sobre Bert Hellinger i les Constel·lacions Familiars en les següents pàgines web:

"www.institutgestalt.com", "http://perso.wanadoo.es/novedosa/index.html",

"http://www.hellinger.com/international/espanol/index.shtml", "www.xtec.es/~cparella"

² "La felicidad dual: la psicoterapia sistémica de Bert Hellinger" Gunthard Weber (Herder-1999)

³ "Siete experimentos que pueden cambiar el mundo", Rupert Sheldrake (Paidós-1995). Von Gardnsfield parla també d'un concepte interessant que és "l'entramblament": quan dues partícules han estat en algun moment en contacte mantenen des d'aleshores un vincle indisoluble, independentment de la distància i les circumstàncies en les que es trobin

no solament però d'una forma especial les famílies, les persones, estiguem vinculades d'una forma excepcional més enllà de les lògiques i la consciència. Aquesta vinculació el porta a parlar de conceptes com les emocions o sentiments adoptats, i dels ordres de l'amor. Aquests vincles són d'una força tal que escapen a la raó perquè l'energia que els manté depassa la mera voluntat de pretendre que les coses siguin d'una manera determinada. L'ésser humà, en el seu afany de voler controlar la realitat, amb la seva pretensió de creure que les coses són necessàriament com ell les veu o se les imagina, ha caigut en el parany de l'omnipotència i l'arrogància, prescindint del fet de que el que és més important de la vida és el propi viure, i no tenim les regnes de tot el que passa en aquest viure. En aquesta direcció, en les Constel·lacions hom s'interessa bàsicament per tot allò que està relacionat amb la vida, que dit i fet té a veure amb la pròpia vida i la seva altra cara, la mort, i amb tot el que hi està vinculat: el sexe, la violència i l'amor.

Les teories de les emocions parlen de que existeixen sentiments primaris, que són aquells que neixen d'un impuls profund, i dels sentiments secundaris, que serien construccions que els éssers humans desenvolupem al voltant de les nostres experiències més intenses⁴. Hellinger aporta el concepte de sentiment adoptat en el sentit de que és una emoció, un sentiment no construït per la pròpia persona sinó que, d'alguna manera, és un llegat que incorporem del nostre sistema familiar, sigui per fidelitat a algun personatge que va ser exclòs, sigui perquè algun membre significatiu del clan estigui en perill i algú s'ofereixi en sacrifici en comptes d'ell, ...

Al darrera d'aquests llegats, d'aquesta manera d'actuar, hi trobem sempre l'amor, un amor incalculable que sovint és un amor cec, en el sentit de que es poden seguir pautes autodestructives que no aporten cap benefici real, en la dimensió del valor del propi viure, al que les pateix, i ni tan sols serveixen per redimir, per la via del patiment i la culpa, al que va ser exclòs, o al que es troba en perill de mort. Un exemple clar és el dels fills que estan disposats a emmalaltir per a compensar una tendència vers la mort d'un dels pares, seguint l'estela d'aquest amor cec que diu: millor jo que tu, pare (o mare)! Un amor que, a banda de ser cec, té un altre component, tant o més destructiu: l'arrogància, la pretensió de que està en les nostres mans el poder decidir, i disposar, sobre la nostra vida i la dels demés.

És evident, com podeu imaginar, que estem parlant de processos inconscients. Les Constel·lacions Familiars el que fan és oferir una nova mirada, una perspectiva diferent a aquesta vivència inconscient dels vincles, les relacions i els sentiments, per tal de poder trobar un equilibri, un ordre que vagi en la direcció de l'acceptació de la vida tal i com es mostra i esdevé, que permeti el benestar emocional suficient per poder-ne aprofitar tots els seus avantatges i gaudir de tots els seus fruits, trencant, a la vegada, els cercles viciosos en els que, generació rera generació, han estat entrampats els sistemes familiars i els seus membres.

En aquest sentit, Hellinger parla dels ordres de l'amor⁵, quan anomenem aquest reequilibri sistèmic, que moltes vegades es tracta de recuperar un espai de dignitat per a cada membre de la família, sovint d'aquells que ja no hi són, i independentment de la sort que van córrer. Per il·lustrar com es construeix, o es malmet, aquest ordre, podem fer referència a tres regles, a **tres lleis universals de les relacions humanes**, el valor i la vigència de les quals Hellinger i els seus col·laboradors i col·laboradores han

⁴ "Educación emocional y bienestar", Rafael Bisquerra (Praxis-2000)

⁵ "Órdenes del amor", Bert Hellinger (Herder-2001)

mostrat incansablement. La base de les tres està en el que coneixem com a pertinença, és a dir, la necessitat bàsica de les persones de conviure amb un sentiment profund de que pertanyen a una família, a un col·lectiu, a un territori, a una cultura, ..., no és factible que un sistema estigui en equilibri si no garanteix les condicions perquè tots els seus membres puguin desenvolupar aquest sentiment de pertinença. Podríem establir interessants lligams entre pertinença, construcció de la identitat, autoestima, reconeixement, projecció, ... La pertinença té àmplies conseqüències en tots els àmbits de la vida, no sols de les persones individuals. Se m'acut estendre-la, per exemple, a la dinàmica d'una classe o d'un col·lectiu social, o em fa pensar en la problemàtica de la immigració, així com la podríem introduir en la reflexió al voltant dels grans conflictes internacionals, quan alguns països, emparats en no se sap massa bé quins valors s'atorguen el dret d'interferir en els assumptes d'altres.

La segona i la tercera llei es donen la ma. Per una banda, la necessitat de que existeixi un equilibri entre el donar i el rebre, si no és així apareixen desigualtats que generen relacions distorsionades que sovint queden ritualitzades de forma que existeix una víctima i un culpable, o simplement perquè el que dona compulsivament sempre deixa en fragilitat al que rep. Dit d'una altra manera, si no hi ha un equilibri entre aquests dos pols, habitualment el que dona passa factura, encara que sigui solapadament, al que rep, i es malmet la comunicació. Per una altra, l'acceptació dels rols i les jerarquies en les relacions, per exemple, una forma de no tenir en compte aquesta regla en les relacions familiars es dona quan els pares col·loquen als fills en una posició que no els correspon, per mirar de resoldre les dificultats que tenen com a parella. És el que coneixem com a triangulacions. O en un col·lectiu professional, quan no es reconeix la funció tècnica o directiva per part dels professionals que estan sota la seva coordinació.

Les conseqüències d'una mala gestió vers aquestes dues lleis són prou evidents i les veiem reproduïdes en moltes experiències de la nostra vida, que em porten a resumir-les en el fet de que generen sentiments de culpabilitat, que ens immobilitzen, i curiosament ens poden tornar agressius, o d'omnipotència, que deriven en l'arrogància de sentir-se més grans o millors que els altres, una actitud davant de les relacions i la pròpia vida que genera un desordre emocional que va minant la salut de les persones, i els col·lectius, a tots els nivells. El més increïble de tot això és que aquestes actituds tenen en la seva base l'amor, la fidelitat, però un amor i una fidelitat cegues que impossibiliten el creixement, individual i social.

La forma concreta de desenvolupar les Constel·lacions Familiars⁶ és, d'entrada, molt simple. La persona que planteja la seva dificultat, allò que li agradaria canviar, modificar, superar o fer avançar en la seva vida, explica al terapeuta, o constel·lador/a, segons aquest li va suggerint, els fets significatius de la seva vida i de la seva família, sigui l'actual o la d'origen. Tan sols es tenen en compte fets rellevants com malalties greus, accidents, morts violentes, suïcidis, avortaments, exclusions degudes a malalties mentals, o per inclinacions sexuals mal vistes en el context social, agressions físiques i/o sexuals, ... No es demanen descripcions ni percepcions de la realitat que la persona té sobre tot plegat, un excés d'informació no rellevant tan sols interfereix en el procés d'expressió i evolució de la problemàtica.

Un cop el terapeuta té els indicis necessaris demana a la persona que cerqui entre la resta de persones del grup a representants pels membres de la família que constituïran

⁶ Altres llibres sobre Constel·lacions familiars en els que es pot aprofundir sobre aquest abordatge i les seves implicacions: "El centro se distingue por su levedad", de Bert Hellinger; "Reconocer lo que es" de Bert Hellinger i Gabriele ten Hövel, "Lograr el amor en la pareja", de Johannes Neuhauser (editor), tots ells editats a Herder aquests darrers anys

l'inici de la Constel·lació (potser més endavant se n'afegiran d'altres). En general qualsevol persona és adequada per fer de representant, si es troba centrada en allò en el que està participant, no cal tenir cap semblança amb la persona que es representa, ni s'han de tenir unes dots especials, tan sols estar disponible al que arriba en la situació que es genera al posar en marxa l'estratègia.

Aleshores la persona que ha plantejat el seu problema i ha escollit als representants el que fa és, tan sols, posar-los en l'espai, sense cap mena de postura ni contacte, tenint solament en compte la posició, la proximitat o llunyania d'uns personatges respecte els altres, i la orientació de la mirada. Un cop ha fet aquesta tasca, que es procura que es dugui a terme lentament i sense imatges prefixades, torna a seure. Prèviament ha cercat també un representant per a si mateix. Aleshores comença la dinàmica de la Constel·lació i es posa en marxa l'energia de la que parlava inicialment. Sense saber massa bé perquè, ni tampoc és indispensable comprendre-ho del tot, els representants comencen a sentir emocions i sentiments que no són seus sinó que pertanyen als personatges reals, i el terapeuta els demana i recull les seves sensacions, i en funció del que va apareixent va orientant diàlegs pautats i moviments controlats per tal de fer avançar aquella situació que ha quedat estancada en la realitat de la persona afectada.

La Constel·lació no pretén donar la resposta o la solució al conflicte, però ofereix imatges força nítides de les dificultats en els que es troba el sistema i planteja vies de millora per aquest, sense la pretensió de canviar res sinó tan sols de generar una nova imatge que sempre es demana que no es prengui com un deure, una obligació a complir, sinó com un impuls a seguir⁷. A vegades l'efecte d'aquest impuls es deixa sentir al cap d'unes hores, encara que el més habitual és que tardi unes setmanes i fins i tot alguns mesos.

Si la persona que ha plantejat el seu problema no té una certa disponibilitat a deixar-se impregnar per aquesta imatge, sigui perquè esperava un resultat concret o que se li confirmés alguna hipòtesi prèvia, o per altres motius, es quedarà insatisfeta per la direcció que hauran pres els esdeveniments; si alguna persona té massa pressa veurà com el procés queda estancat. Una de les claus per accedir a un possible canvi és assentir amb les forces que emergeixen en la Constel·lació i acceptar que la raó no és la que dirigeix les nostres accions, sinó forces molt més profundes que tenen que veure amb les dinàmiques de la pròpia vida. Desprendre's de l'arrogància de que hom té les regnes absolutes sobre la seva pròpia vida sols tenir un efecte terapèutic considerable.

Les Constel·lacions Familiars no són la panacea, la recepta miraculosa que resolt tots els nostres problemes. Moltes vegades es poden utilitzar com un reforç puntual d'una teràpia ja iniciada, i moltes altres cal fer una teràpia específica per a continuar donant força, consistència i claredat a l'impuls que la Constel·lació hagi originat. Això sí, difícilment és una acció, una vivència, que deixi indiferent, i colpeix profundament a qui la viu en primera persona, així com als que treballen com a representants, i fins i tot als que es mantenen com a observadors.

Algú es preguntarà què els passa als representants que intervenen. La resposta és ben senzilla: res d'inquietant, tan sols s'ofereixen com a mediadors, per dir-ho d'alguna manera, en el trànsit d'una energia, d'aquesta ànima familiar de la que estem parlant, mentre estan ocupant un lloc i una relació en l'espai amb els altres representants. Un cop s'acaba la Constel·lació i es surt del context hom recupera amb facilitat la distància

⁷ "Imágenes que solucionan", Bert Hellinger i Tiiu Bolzmann (Alma Lepik-2003)

necessària respecte la vivència experimentada. Tot és així de simple, malgrat que per adonar-se de la seva força cal viure-ho personalment. Tot és així de simple a l'hora que complex, ja que els sentiments que es mobilitzen són realment molt significatius, i les dinàmiques relacionals que es mostren són d'una gran profunditat.

Hipòtesis del lligam entre les Constel·lacions Familiars i la Pràctica Psicomotriu

En la fonamentació de la Pràctica Psicomotriu parlem d'un seguit de conceptes que em fan pensar molt en aquest lligam. Cal agafar les meves hipòtesis amb prudència perquè es tracta d'idees que tot just he començat a intuir i per tant estan en procés d'incubació, però em fa molta il·lusió poder-les compartir. Un d'aquests conceptes és el d'imaginari, tot i que no és un concepte exclusiu de la nostra pràctica. L'imaginari és quelcom que construïm inconscientment a través de les accions i les vivències que de ben petits experimentem en el nostre context relacional.

Per dir-ho d'alguna manera, l'imaginari esdevé a través de l'acció de l'infant a l'hora que acaba sent un dels motors més significatius d'aquesta acció. El cos és el dipositari i a la vegada l'expressió d'aquesta doble interacció, i no podem concebre el cos sense la seva relació amb l'espai i el temps, així com la relació privilegiada amb els objectes i els demés. Això ens fa parlar de l'expressivitat motriu de l'infant, i fixeuvos que quan parlem d'observar aquesta expressivitat el que fem és cercar informacions significatives entre les accions dels infants, i la seva expressivitat corporal, en relació a aquestes quatre variables.

En aquest sentit, una de les meves hipòtesis és que l'imaginari està profundament influenciat per les emocions i sentiments adoptats, una informació subtil, inconscient, però amb una gran força contextual i relacional que hem mamat des dels primers moments de la nostra vida, i probablement des de la nostra concepció, i encara m'atreveria a anar més lluny, en el sentit de la influència, de l'expectativa de l'imaginari dels propis progenitors i del mateix sistema.

Vinculat amb això, i amb el que parlava abans de l'expressivitat motriu de l'infant, podríem pensar que les sessions de psicomotricitat són tan potents per als infants, tan significatives, tenen tant de ressò en la seva vida, perquè són una forma d'actualitzar escenaris ajustats a les tensions relacionals a les que estan sotmesos sense poder-ne ser conscients, a partir de la via corporal i del joc. Això em fa pensar en la discussió que sovint es dona en els contextos de la Pràctica Psicomotriu de si l'abordatge educatiu té un component terapèutic o no. Al meu entendre és indiscutible, i des d'aquesta perspectiva quedaria del tot sustentada aquesta opinió. No és tractaria sols de la intenció, en aquest cas educativa pel context, sinó més aviat d'allò que succeeix en la pròpia experiència de l'infant. I sabem que els infants que tenen una vida més o menys estable utilitzen la sala per créixer, en totes les aceptions de la paraula, i que per aquells que no tenen la sort d'estar en una posició de privilegi en aquesta línia, la sala és un espai generador de vies d'escapament a la tensió de la que abans parlava.

Quan diem que una sessió de psicomotricitat és una petita història, una part d'un capítol en la vida de cada nen, i del propi grup, podríem estar també parlant de que cada sessió és una peculiar constel·lació en la que es dramatitzen les preocupacions, les tensions, els conflictes més profunds de cada infant i què, per la via de la intervenció mediatitzada pel sistema d'actituds de l'adult, en la que hi figura com a peça clau l'escolta significativa de l'expressivitat motriu dels infants, aquests tenen un camí planer per poder desenvolupar tot allò que, dipositat en el seu imaginari, empeny per sortir a l'exterior i per poder-se expressar en una direcció que no aboqui al conflicte,

sinó a la comunicació. En aquest sentit podem pensar en algunes seqüències de les sessions com isomorfismes de les imatges congelades d'una constel·lació en la que es posin de manifest les problemàtiques profundes de l'infant i el seu context familiar. També podríem imaginar aquestes seqüències repetides al llarg de les sessions, com a "fractals" d'una mateixa problemàtica vista des de dimensions diferents, per la seva focalització i intensitat.

Els contextos en desequilibri en els que viuen molts infants, poden ser actualitzats a la sala envers un nou ordre, un ordre basat en l'amor, perquè es garanteix d'una manera profunda el sentiment de pertinença, no s'ha de lluitar per tenir-lo ja que el context ja el preveu. Tanmateix, la relació entre el/la psicomotricista i els infants és una relació pautaada en la que estan clars els rols, les jerarquies, que tenen a veure amb el que parlem de l'autoritat estructurant, en la que nosaltres ens oferim a "donar", en la mesura que els pares i els educadors estem orientats a fer per la cura i el creixement dels fills i dels alumnes, sense demanar res a canvi, sense passar rebut sobre el reconeixement que sovint els adults cerquem en els més petits, o per l'estimació que no trobem entre els propis adults. Això està preservat per la pròpia estructura de la Pràctica Psicomotriu, què, sense adonar-se, ha estat respectant fins als últims detalls les tres lleis universals de les relacions humanes de creixement de les que abans parlàvem⁸.

Tot plegat em fa pensar en un altre concepte, encara molt més general i compartit pel món de l'educació: el joc simbòlic. Fins ara s'ha parlat molt de la relació del joc simbòlic amb la imitació i la construcció de les relacions, especialment pel que fa als rols familiars. Segurament, des d'aquesta nova perspectiva podem entendre la gran importància del joc simbòlic en el procés de creixement dels infants, perquè molt més enllà d'un entrenament, per dir-ho d'una manera grollera, més enllà del gaudi que exterioritzen jugant una i altra vegada a jocs, i recreant situacions semblants, segurament es tracta de seqüències, de petits fragments de constel·lacions en les que intenten mostrar, i elaborar, aquells aspectes relacionals que els tenen atrapats, temporal o permanentment. Aquesta nova mirada obre portes per millorar la nostra intervenció educativa, en la mesura que puguem comprendre millor les dinàmiques ocultes en les que es mouen els infants, i les seves conseqüències.

Fixeu-vos que quan parlem del joc simbòlic, o fins i tot de l'expressivitat motriu dels infants, sempre posem l'èmfasi en la repetició o la creativitat de tals manifestacions. Quan veiem que l'infant es queda encallat i repeteix la mateixa acció, la mateixa postura, el mateix joc, la mateixa pauta relacional, sabem que està en situació de risc, quan veiem que modifica totes aquestes manifestacions introduint variacions, afegint nous protagonistes, utilitzant nous materials, o fent servir els mateixos amb funcions diverses, aleshores sabem que estem davant d'un infant que creix d'una forma harmònica. Tot allò que ens ajudi a veure més clarament les dinàmiques de repetició anirà en benefici del nostre ajust a les seves necessitats més vitals.

No sé si el que estic plantejant té prou consistència, potser tan sols es tracti d'un principi d'anàlisi. Imaginem, però, que algunes d'aquestes qüestions tinguessin prou sentit com per tenir-les en compte, ens trobaríem davant d'una nova dimensió de l'observació de les manifestacions dels infants i, per tant, amb noves possibilitats respecte la nostra intervenció, tan pel que fa a la pròpia sala de psicomotricitat com a la classe. Conèixer les dinàmiques que es donen en les Constel·lacions Familiars ens pot

⁸ "La perspectiva pedagògica de la Pràctica Psicomotriz: algunas claves de su éxito escolar", Carles Parellada, revista Entre Líneas n. 13 (marzo 2003, páginas 6/12)

ajudar a comprendre, a llegir millor l'expressivitat corporal i el joc simbòlic dels infants, a donar-los-hi un sentit i, per tant, ens pot ajudar a intervenir d'una forma encara més ajustada. No es tracta de canviar res de la pròpia pràctica, sinó més aviat d'incorporar nous elements que ens ajudin a entendre millor les dinàmiques que moltes vegades perduren infranquejables en el temps per la complexitat del seu contingut.

Tot plegat és tan sols un punt de partida que suggereix noves preguntes: podríem repensar els fantasmes, les angoixes arcaiques de les que sovint parlem en la Pràctica Psicomotriu?, què ens suggereix tot plegat respecte el concepte de totalitat corporal?, ...? Quan parlem de que es necessari, o dit d'una altra manera, perquè un infant, i també un adult, pugui viure d'una forma harmònica i equilibrada, necessita establir un vincle significatiu, estable, entre la seva imatge corporal real i el seu imaginari corporal, em pregunto en quina mesura aquest imaginari està empresonat per les imatges i vivències que, per amor, i per tant per bondat, hem anat desenvolupant, pensant, encara que sigui totalment d'una forma inconscient, que ho fem a fi de be, justament perquè l'amor que ens regeix és un amor cec, contaminat per totes les limitacions de les que parlava en l'apartat anterior.

Tot i així, malgrat que puguem donar sortida a un bon nombre de necessitats dels infants, no resulta imprescindible comprendre ni interpretar-ho tot. Com la mateixa vida, hi ha molts esdeveniments que són insondables, però la possibilitat de donar-los-hi una via d'expressió, a partir d'un projecte cada vegada més ben amanit, sens dubte millorarà els resultats del procés.

Al meu entendre l'itinerari que segueix tot plegat ens porta en una direcció en la que la Pràctica Psicomotriu ha fet molt d'èmfasi: la creativitat. Les Constel·lacions Familiars no donen solucions màgiques als problemes de les persones però les posen en el camí de recrear noves possibilitats per a la seva vida. Allò que hom ha imaginat sempre que havia de ser d'una manera determinada resulta que es visualitza de formes diferents, obrint noves possibilitats per afrontar-ho. Això té a veure amb la creativitat: encara que sigui amb els mateixos ingredients hom pot elaborar experiències i vivències diferents, tan sols cal que obri una escletxa en el seu cor.

A la sala de psicomotricitat, a l'oferir als infants l'estructura i el contingut d'una sessió, facilitem en gran mesura, i d'una forma natural, aquest procés creatiu, a través del plaer i no de la culpa, a través de la comunicació i no de l'autoritarisme, a través del cos i no sols des de la paraula. Llegint a Jodorowsky⁹, amb la seva defensa a ultrança de la creativitat com la única vàlvula d'escapament possible a les constriccions de l'inconscient sobre el conscient, sobre la realitat imaginada, hom s'aferma encara més a aquesta possibilitat. La sala de psicomotricitat esdevé un espai privilegiat per l'autonomia, afavorint tot el que té a veure amb la comunicació. Ambdós elements són el bressol d'aquesta creativitat necessària per a continuar creixent.

Pels infants la sala de psicomotricitat és un espai privilegiat per a tots aquests propòsits. Anant una mica més enllà, podríem pensar que un infant que en els diferents contextos en els que viu pot gaudir i desenvolupar-se en aquesta dimensió dels ordres de l'amor, és un infant que accedirà al pensament, encara més, al plaer de pensar, que és el que li donarà accés al sentit, al significat de les seves accions i, en definitiva, a més llarg termini, al sentit de la seva pròpia vida, que és la volta de clau per poder assumir la responsabilitat sobre les pròpies accions, i esdevenir lliure de les

⁹ "Psicomagia", Alejandro Jodorowsky (Siruela-2003)

contradiccions d'actuar, per bé o per mal, per veu i comportaments d'altres. La tasca és complexa però l'horitzó que s'intueix és fascinant.

Educació i Constel·lacions Familiars

Podria estendre'm molt en aquest nou apartat, però no ho faré perquè a diferència de l'anterior hi ha moltes més coses escrites a les quals es pot accedir amb una certa facilitat, malgrat que també és un àmbit que tot just està a les beceroles. En aquest sentit, s'ha iniciat un moviment que s'anomena Pedagogia Sistèmica¹⁰, que està fent passes de gegant en aquesta direcció.

Tan sols vull fer referència a dos aspectes concrets. Per una banda a tot el que té a veure amb la relació amb les famílies. Tal i com ja he comentat en moltes altres ocasions, l'escola que no te prou en compte als pares i a les mares difícilment reixirà en el seu objectiu d'afavorir el màxim creixement dels seus alumnes. Potser arribarà el moment que podrem arribar a copsar el sentit d'aquest fet més per necessitat que per convenciment, però a vegades les coses arriben pels camins menys esperats.

Diré tan sols una cosa, al voltant d'això, una cosa simple i contundent: mentre els educadors i educadores no adoptem als pares i mares en el nostre cor, és a dir, mentre no els integrem i d'aquesta manera estiguin presents en nosaltres d'una forma significativa, sense una intenció instrumentalitzadora o moralitzadora, sense judicis de valor, sense falsos i puritans sentiments de protecció, ..., tenim poc a fer pel benestar profund dels seus fills, dels nostres alumnes¹¹.

La via més potent d'equilibri pels infants és la pròpia família, són els seus orígens. Quan un nen o una nena arriba a l'escola i es troba amb un educador/a que es fa més ressò de les seves competències com a docent que com a persona, o que creu estar per sobre del bé i del mal, i utilitza el poder de la seva funció per criticar, menystenir o valorar el que fan els seus pares, independentment, i fitxeu-vos que ho dic molt clarament, independentment de que aquests pares actuïn, segons el nostre criteri, d'una forma correcta o incorrecta amb els seus fills, es troba en un parany del que li és molt difícil sortir.

Si aquest nen o nena accepta la visió del educador, que queda reflexada en la seva mirada, falta a la fidelitat que els hi deu als pares, que és sagrada i necessària per la seva estabilitat emocional i pel seu sentiment de pertinença. Si es manté aferrat en l'esfera dels pares no li queda més remei que enfrontar-se a la visió de l'educador. Faci el que faci el portarà en la direcció del malestar perquè haurà de lluitar contra forces que el superen totalment. En aquest sentit qui té el desllorigador d'aquest parany és l'educador, l'adult, que ha de partir sempre de l'acceptació de la realitat de l'infant i, per tant, de l'acceptació de que els seus pares són els millors pares que té i, a partir d'aquest supòsit, i d'aquesta convicció, ha de treballar per ajudar a l'infant en tot allò que pugui. Des d'aquesta premissa l'infant està disponible a ser ajudat, des de l'altra no té cap alternativa reeixida per a ell¹².

La segona qüestió de la que volia parlar és la del fet què, tenint en compte tot el que he dit fins ara en d'altres apartats, hem de concebre l'escola i, especialment la classe, com

¹⁰ "Eres uno de nosotros", Marianne Franke-Gricksch (Alma Lepik-2004)

¹¹ "¿Familia-Escuela, ..., un amor imposible?", Carles Parellada (ICE UAB), revista AULA de Innovación Educativa, nº 103/104, marzo 2001, páginas 47/53

¹² "Si supieran cuanto les amo", Jirina Prekop y Bert Hellinger, (Herder-2003)

un sistema, com una xarxa de relacions, com un espai de comunicació¹³, en el que les dinàmiques que s'hi donen, malgrat la seva especificitat, no són tan diferents de les dinàmiques que es donen en el sí de les famílies. En aquestes relacions també es donen delegacions, fidelitats, també apareixen xantatges afectius, també es mobilitza l'amor cec, sovint dels alumnes envers els professionals, i a vegades a la inversa. Ningú està deslliurat, per la seva pròpia història familiar, i per la força dels vincles i les transferències, de caure en aquests paranys.

Podem aplicar tot el que estem aprenent de les Constel·lacions Familiars al sistema educatiu i en traurem resultats altament sorprenents, perquè afavorirem quelcom en el que tots estem d'acord: els infants que se senten bé, que estan equilibrats emocionalment, que es mostren autònoms, comunicatius i creatius, són infants que se n'en surten dels petits paranys que la vida, escolar i no escolar, els va plantejant. Tot allò que afavoreixi aquest equilibri serà benvingut i en les Constel·lacions hi estem trobant elements de comprensió i d'intervenció que van en aquesta direcció. El quid de la qüestió, en aquest sentit, està en el fet de que tots els educadors i educadores portem a dins nostre l'infant que hem sigut, amb totes les vivències, afortunades i desafortunades, per les que hem passat, amb totes les tensions acumulades, i en molts casos no resoltes, que tenim pendents, i que tot plegat s'actualitza inconscientment en la nostra relació amb els infants, si no en prenem consciència. No en va la Pràctica Psicomotriu planteja un apartat, en la seva formació específica, dedicada a l'àmbit personal, i això ha sigut un dels seus èxits més notables, no superat encara per altres àmbits de formació, que l'haurien d'incloure en els seus objectius i pràctiques¹⁴.

Teories, pedagogies i teràpies

Podeu aprofundir en molts dels apartats i aspectes que s'han anat suggerint a través de les ressenyes bibliogràfiques i els enllaços de pàgines WEB que s'han esmentat, on trobareu informacions rellevants i més sistemàtiques, però no voldria acabar aquest document sense fer una reflexió al voltant d'una temàtica que em crida cada vegada més l'atenció.

La riquesa de les teories no està en el poder i l'autoritat que atorguen als que les fan, i la convicció irrefutable dels que se les creuen, ben al contrari, al meu entendre, està en dues direccions que no tenen res a veure ni amb una cosa ni amb l'altra. Per una banda, en la seva estreta relació amb la pràctica i, per una altra, en la seva flexibilitat, i encara m'atreviria a matisar-ho més, en la seva humilitat¹⁵. Vivim en un temps en el que hem de recollir els fruits, tenim aquest avantatge, del treball de moltes persones que ens han precedit. Si volem veure realment un canvi en el nostre món cal abandonar qualsevol mena d'absolutisme, sigui des de les teories, sigui des de les pedagogies, sigui des de les teràpies. Les veritats úniques no sols no existeixen sinó que justament caminen en la direcció contrària del que d'antuvi han intentat els alquimistes, convertint l'or, és a dir, els grans valors de cadascun d'aquests àmbits, en ferralla, justament per la seva incapacitat per esdevenir flexibles i complementàries.

Som en el temps de la complexitat¹⁶, i el requisit bàsic d'aquest paradigma, antítesi de la simplificació, l'atomització i la jerarquització, és abastar els fenòmens importants de

¹³ "Un espacio de comunicación y crecimiento múltiple: familias y centros educativos", Carles Parellada Enrich (ICE UAB), Revista AULA de Innovación Educativa, nº 108, enero 2002, páginas 8/14

¹⁴ Tenim a l'abast el concepte de creixement personal per a donar sentit a aquesta forma de conferir significació i contingut a la formació dels educadors i educadores

¹⁵ "Calidad de vida", Rebeca i Mauricio Wild (Herder-2003)

¹⁶ "Los siete saberes necesarios para la educación del futuro" (Paidós-1999), "Introducción al pensamiento complejo" (Gedisa-1990), Edgar Morin

la vida des de moltes perspectives diverses¹⁷. Si no tenim la cautela de posicionar-nos davant de les Constel·lacions Familiars des d'aquesta mirada, correm el risc de convertir-les en una nova moda i això, ho sabem per experiència, és la forma més segura d'aniquilar-les abans de que puguin donar els seus possibles fruits. Al meu entendre les Constel·lacions Familiars tot just acaben d'emergir, tot i que ho han fet amb una força immensa. El que ens aportaran en els propers anys és d'un valor incalculable, si tenim el seny d'aprendre d'experiències anteriors.

Per acabar, tan sols dir que malgrat he comentat que les Constel·lacions Familiars són simples en la seva realització, és a dir, no requereixen de grans condicions d'infraestructura, i fins i tot de condicions estratègiques, cal realitzar-les i viure-les des d'un gran respecte per tot el que esdevé en elles, dit d'una altra manera, donat el que es mobilitza en la seva realització tenen una gran força perquè mouen energies molt potents, i no es poden treballar simplement per curiositat sinó per una necessitat personal profunda o per un desig compromès en la tasca que hom està desenvolupant, per exemple a càrrec d'una classe. De totes maneres, aquest respecte no és diferent pel respecte que hom ha de tenir cap a un mateix i cap als altres, indistintament de la seva diversitat d'origen, creença, capacitat, interessos, ...

Les Constel·lacions Familiars tenen una vessant personal molt clara, i també m'atreuria a dir que tenen una dimensió social extraordinària perquè dia que passa veig que el que en elles es mobilitza, allò que posen sobre la taula, té un valor i un efecte universal que fa pensar que la solidaritat i l'altruisme encara són fites assumibles per la humanitat. La vivència de l'assentiment vers les coses realment importants sobre la vida i la mort la converteixen en una de les eines més valuoses per passar d'una cultura en la que predominen els protocols de poder a una cultura del reconeixement¹⁸. Cadascun/na de nosaltres podem fer passes a nivell personal i col·lectiu en aquesta direcció, vers l'ideal que Humberto Maturana¹⁹ anomena com a cultura matríztrica, i que Claudio Naranjo²⁰ tan bé expressa en el seu darrer llibre, en el que fa una clara aposta desenvolupant un missatge esperançador: incidint en l'educació podem ajudar a transformar el món. No es tracta d'una arrogància, més aviat és un somni, no es tracta d'una obligació, més aviat és una esperança.

Carles Parellada (ICE UAB)
Esparreguera a 12 d'octubre del 2004
Carles.Parellada@uab.es
<http://www.xtec.es/~cparella>

¹⁷ "Breve historia de todas las cosas", Ken Wilber (Kairós-1996); "Consilience: la unidad del conocimiento", Edward O. Wilson (Galaxia Gutenberg-1999); "El renacimiento de la naturaleza", Rupert Sheldrake (Paidós-1990)

¹⁸ "Idolatria del poder o reconocimiento", Ruth Swchartz (Ediciones Iberoamericanas)

¹⁹ "Emociones y lenguaje en educación y política" (Dolmen/Oceano-1990), "Amor y juego: fundamentos olvidados de lo Humano" (J.C. Saez editor-1993), Humberto Maturana

²⁰ "Cambiar la educación para cambiar el mundo", Claudio Naranjo, (La Llave-2004)